

## Az állam, mint nemzet.

(Kritikai értekezés a divatos államjogi és politikai nézetek felett.)

Korunk államfejlődésének világtörténeti jellege az, hogy az állam-eszmék mindinkább átmennek a népsouverainetés álláspontjáról (vagyis az állam, mint souverain physikai egyének halmazának álláspontjáról) a nemzet souverainetésre (vagyis egyetlen ethikai souverain személyiségre).

A subjectív rationalismus uralma a 18. században majdnem végkép elmeríté a nemzetállamot. „A nemzetnek csak annyi joga van, mondák, mennyi az egyesek boldogsága végett szükséges“.

Az egyes embert ily politikai mindenséggé emelő tan szükséges volt oly korban, midőn a fejedelmi méltóságtól a földhöz kötött jobbágyig mindenki volt valami, csak a z e m b e r, mint ilyen, nem volt semmi. Akkor az embert kelle érvényesíteni, és minden világtörténetileg ébredő eszmetől lépi a jogosult határokat.

De ma az ember eszméjének hatalma örökre meg van alapítva a világtörténetben. Nincs ok többé arra, hogy az ember érvényesítése végett a nemzetet szorítsuk háttérbe. Legyen az ember a társadalomban minden, és legyen a nemzet az államban minden.\*

A mit a népsouverainetés alatt értenek, az nem a népnek, hanem csak egy emberhalmaznak a souverainetása. A nép ugyanaz, mi a nemzet, legfőlebb más oldalról megvilágítva. Azért ép a nemzetállam követeli a néporganumok rendszerét. A népet nem egyéb, mint a nemzet-személy a maga milliónyi nyilvánulásában az életviszonyok útján. A nép-souverainetés igazi „lucus a non lucendo“. Semmi sem kevésbé, mint nép. Atomisált sokaság; ép a népnek föluszlatása. Ezen népsouverainetés az embert nemcsak a társadalom urává tette, hanem egyuttal

\* Nehogy e tantétel félreértessék, ki kell emelnem, hogy állam alatt nem pusztán a formáljogi szervezetet értem, s hogy ama tételt csak azok érthetik félre, kik az állam és társadalom megkülönböztetésében helytelenül járnak el.

állami substantiává; s miután az ember, mint ilyen, lényegileg a társadalom alanya, az államot is társadalmi fogalomná degradálták.

A subjectiv rationalismns és a francia forradalom ezen áramlatával szemben, — mely, mint említém, annak idején szükséges volt — a nemzetállam eszméje különböző elméletekből előcsillámlik; sőt a történeti és a természettani iskolában jelentékeny szerepet játszik. De öntudatos és rendszeres szerepet nem; mert ezen iskolák a tényleges fejlődéstől független ideált nem ismernek; s a hol ideál nincs, ott setét éj borúl a látókörre; az igazságnak csak töredékei jutnak ily setéségben kezünkbe, s az elv legjobb esetben csak ötletszerűleg nyilvánul, s épen elvi minősége rejtve marad.

A jelen értekezés a nemzetállamnak ily töredékes földolgozásával szemben, arra, mint elvileg következetes rendszerre kívánja irányozni a figyelmet.

Fejtegetésem nem képezhet kimerítő rendszert, de mégis rendszeres irányt törekszik követni, melyet minden gondolkodó könnyen kiegészíthet.

A nemzetállam eszméje elméletileg sem új, a gyakorlatban pedig oly régi, mint a világtörténet. De következetesen alkalmazva nem létezik sehol, sem elméletben sem gyakorlatban. A népek az ősi erdőben találták s a tudomány mintha kellőleg nem is látná. Gyakran emlegeti, mint az emberek aggregatumának ellentétét, s marad ezen aggregatum álláspontján.

Eszméim ellenzőit várom a harczerén. De legyen a harc döntő. Vagy az elvet kell megtámadni, vagy annak keresztülvitelét. Bírálat, mely sem ezt nem teszi, hanem a szobornak egy-egy hajfürtjét, köpenyének egy-egy redőjét gáncsolja, s az egész szobrot még csak nem is látja, az ily bírálat nem egyéb, mint tudományos kötekedés, vagy szavakban történő agyonhallgatás, mert a műről beszélve eltakarja annak valódi lényegét.

A nemzetállamot a maga teljes következetességében a nagy közönség lelkébe vinni, főleg hazánkban fontos, mert ezzel erősítjük a nemzetet, szemben a nemzetiségekkel.

Meglehet, hogy a mit én a következetesség vasának nézek, az nem egyéb, mint ábrándok porfelhője. De ezt előbb be kell bizonyítani.

### *I. Az állam mint nemzet.*

Faj, nemzetiség, nemzet különböztetendő meg. A faj, kizárólag physikai fejlemény; a nemzetiség félig a physikai, félig az erkölcsi világhoz tartozik; a nemzet kizárólag az erkölcsi világrendnek nyilvánulása. A nemzet, függetlenül a bőr színétől, a physiologiai sajátságoktól, függetlenül fajbeli és nemzetiségi kapcsolatoktól, tisztán az embermilliókat összekötő személyes egység öntudatában áll, mely történetileg fejlődik, évszázadokat, évezredekkel betölt, minden nemzedékben ugyanazon, én marad, mint földi halhatatlanság, magában foglalja millió elme gondolatát, millió szív dobbanását. E földi halhatatlanság az állam.

A faj, mint merőben physikai tünemény, nem lehet állam. A nemzetiség, mint félig physikai tünemény, szintén képtelen állammá lenni. De állam a nemzet, mint tisztán az erkölcsi világ alakja.

A faj és a nemzetiség válaszfalakat emel az emberek közt. A nemzet magasabb egységbe foglalja őket. Az angol, a francia, a néger, az indián mikép ugyanazon emberiséghez tartoznak, ép úgy ugyanazon nemzethez tartozhatnak. A nemzet az emberiség képe. (Krause.) Az emberiség nem egyéb, mint egyetemes nemzet; s a nemzet egy bizonyos körben élő emberiség.

A nemzet személyes élete a történeti continuitásban öntudatosan érvényesülő ideál által tartatik fön. Vagyis: „öntudatos szabad alakítás és szakadatlan egység“ által, mint Stahl megjegyzi. Ha mindenik nemzedék, szakítva a múlttal, önállólag és magában akar nemzet lenni, akkor a nemzet egyik nemzedékben sem lesz, mert atomisált tömegben a nemzet pusztá név. Viszont a történeti continuitás, az ideálra való öntudatos törekvés rationalismusa nélkül, csak szendergő nemzeti élet. Történeti continuitás nélkül fölcszik a nemzet; ideál nélkül az öntudatlanság homályába merül.

Kétféle államfogalom van: egy kigondolt, melyet az állambölcsező, pókháló gyanánt, saját alanyiságából hoz napfényre; és egy tényleges, melyet az állambölcsező a történet kezéből fogad el. A dolog természetében fekszik, hogy az állam definitióinak legiója egytől egyig visszavezethető e két kategória közül egyikre.

A ki az államfogalmat úgy gondolja ki, annak az államfogalom súlypontja az államcélban fekszik; mert hisz bármit gondol ki az ember, azt csak bizonyos célból teszi. Viszont a történet kezéből elfogadott államfogalom, bár éppen nem zárja ki az ideális államcélzt, mindazáltal

lényege, mint általában az adott tényeké, nem fekszik ezen célban. A társasági állam csak akkor állam, ha ezen társaságot bizonyos meghatározott célból alapítjuk. De a hol nemzet van, ott állam van, minden céltól függetlenül. Az embernek is van ideális célja, de azért ember az ember, ezen céltól függetlenül. A nemzet is föltétlenül állam, pusztán azért, mivel, mint történetileg kifejezett személy létezik. Van a nemzet, tehát van az állam.

E mű a gyakorlati élethez simulva, a nemzetállamra szorítkozik. De az állam legmagasabb vonalon: az állam, mint emberiség; vagyis: a földindividuum úgy személyes, mint materialis erőnek lehető legteljesebb és egységes személyes érvényre jutása. Ez az emberiség a maga teljes dicsőségében. Dante, Kant, Krause, Bluntschli ideálja.

Tehát az állam a nemzet, az állam az emberiség. De azért nincs két államfogalom, a mi semmi államfogalom volna; mert hisz a nemzet és emberiség csak quantitativ különbség. A nemzet particularis emberiség, s az emberiség universalis nemzet.

Gyakorlati szempontból sem épül föl az emberiségi állam a nemzetállam romjain. Az emberiségi állam vacuumot tölt be; ott épül, hol nincs államiség. Miként az állami rend nem szünteti meg, de sőt nemesíti a a családot \* azáltal, hogy elveszi tőle a vérboszút, úgy a nemzetállamok sem szűnnek meg, ha az emberiségi állam által reájuk is alkalmazást nyer Hegelnek nagy jogelve: „Légy személy, és tiszteld a többi személyeket;“ vagyis ha a kard nemzetközi téren is nem bíró, hanem a bírónak ereje lesz.

De térjünk vissza a nemzetállamhoz. E műben az emberiségi államra, melynek világtörténeti évezredes és föltartóztathatlan fejlődését csak a vak nem látja, egyedül a fogalom teljessége végett utaltam. Tehát az állam a nemzet; miként a physikai személy az ember. S miként az ember minden anyagszere mellett ugyanaz, míg e porlandó testet ugyanazon személyes élet betölti: úgy az állam is ugyanaz, míg a nemzeti öntudat félbe szakítás nélkül létezik. Nem a formáljogi continuitásban rejlik az államnak ugyanazonossága, mint ezt péld. Grotius az igazi római államnak a frank és a német római birodalommal való képzeleti azonosságában találja, hanem rejlik a nemzet élő öntudatában, és egyedül ebben. Változnak az emberek, az intézmények, de ugyanaz az állam, mert ugyanaz a nemzeti öntudat. És ha egy szerencsétlen pillanatban

\* Mindenhaszonlat csak bizonyos vonatkozásban áll. Épen nem akarom az államot a családdal azonosítani.

minden jogintézmény porrá lenne, az állam maradna ugyanaz, míg a nemzet tudja magát, és a romok fölött személyes léte által ragyog.

Állam a nemzetállam; ellenben a nemzetiségi állam nem állam, hanem állami álarcz, mely alatt az állameszmével egyenesen ellenkező irány pusztít. A nemzetiségi állam már logikailag képtelenség; mert a nemzetiség részint a külső természethez tartozik, (termet, arczvonások, véralkat stb.) részint az erkölcsi világhoz: nyelv, irodalom, zene, társadalmi szokások stb.) vagyis a nemzetiségnek két elve van, tehát semmi elve. A physikai és erkölcsi elem egymás közt való aránya végtelenül változó a nemzetiségekben. Egyik nemzetiség túlnyomólag physikai fejlemény, s így közeledik a fajhoz; a másik túlnyomólag erkölcsi jelleggel bír, és ezáltal közeledik a nemzethez. De a nemzetiség, mint ilyen, mindig két elv, tehát semmi elv, s így arra államot alapítani annyi, mint az államot már előre minden elvi alaptól megfosztani. Mily irányt kövessen oly állam, mely mind az erkölcsi, mind a physikai világnak alakja. A nemzetiségi elv nem elv, hanem zavar és sötétség.

A mult században, midőn az emberek valóságos logikai phanatismussal voltak eltelve, talán elegendő lett volna a logikai érvelés. Ma a nemzetiségi elvet, mint a világtörténet irányával, s az emberiségi fejlődés ideáljával ellenkezőt, kell porba dönteni. S e részben az emberiségi állam a nemzetállamnak hatalmasan segélyére jő; mert hisz mind a kettő ugyanaz, csak hogy különböző fejlődési phasisban. A nemzetiségi elv nem csak a nemzetállammal, hanem azon egész nagy fejlődési iránynyal, mely a maga egészében csak a nemzetállam — és emberiségi államban, és csak együtt mind a kettőben, nyilvánul, — ellenkezik. Ezen iránynak tehát nem pusztán egy töredékét, a világtörténeti fejlődésből kiszakított, és a maga abstract isoláltságában tekintett nemzetállamot, kell harcza vinni a nemzetiségi elv ellen, hanem az egész irányt, ennek ugy a nemzetállam, mint az emberiségi államban való nyilvánulását. Igaz, hogy a nemzetállam önmagában is érdemes arra, hogy érte éljünk, érte haljunk. De ki nem látja be, hogy az még sokkal erősebb lesz, ha azt organicus egységben tekintjük, azon nagy egészszel, mely egyfelől fejlődésben levő történeti tény, másfelől az emberi természet ideális követelménye? Ha ezen történeti és ideális egészet, az államot a maga nemzeti alakjában, az államot a maga emberiségi alakjában, zudítjuk a nemzetiségi elvre, akkor biztosnak kell tartanunk a győzelmet, ha csak az igazság hatalmáról végkép lemondani, s a modern emberiség állami képességéről kétségbe esni nem akarunk. Két végső pont tartandó szem előtt: egyik az emberiség személyes egy-

sége, (világállam) másik az emberiség teljes föloszlása egyénhalmazzá. A nemzetállam az első felé gravitál. Ez a legmagasb világtörténeti szempont, melyből a nemzetiségi elv megítélendő. Bármely vitás kérdést a legmagasb szempontból, vagyis a teljes kifejelettség álláspontjából lehet csak alaposan eldönteni. Az állameszme teljes kifejelettsége a nemzetállam és az emberiségi állam együtt. Igen sok fogalomzavar onnan ered, hogy az emberek azon állam szempontjából ítélnék, melyet a maguk korszakában, vagy a múltban látnak. De ez nemcsak az ideal, hanem a történet szempontjából is az egész eszmének csak egy sugara. E félhomályban botorkálnak, a helyett, hogy az egész eszmének napfényénél biztosan járnának: s mint Platonál ama híres hasonlatban a barlang lakói ügyetlennek, vagy örültnek tartják azt, ki a napfényre hívja őket. De az igazság nem államregény, bármily nagy is korunk a kishitőségben.

Nem az igazság egy töredékével, hanem a teljes igazsággal kell sujtani a nemzetiségi elvet.

Állatok legyünk, vagy emberek; a pillanatot élvező férgek, vagy a földi halhatatlanságban osztozó polgárok? Ez a kérdés. Nem nagyítok, csak a végső, de elmaradhatlan consequentiát vonom. A nemzetiségi elv szervezi ma a gyűlöletet az álamban. Ha győzne, akkor holnap az államok irtó harcban állanának egymással. Az emberiség visszatérne az antik világ elszigetelt jellegéhez, mely ellen azonban az antik világ is hatalmasan és sikeresen küzdött. Hatalmában áll az embernek egy fejlődési irányt megindítani, de rendszerint nem áll hatalmában azt megállítani, főleg az elvek harcának korában, mint a mai. A hógörgeteg rombolva tör utat magának a völgy mélyére. A nemzetiségi elvet sem lehetne a hegy oldalán megállítani. Pusztító erejét az összes erkölcsi világrendre kiterjesztené; és miután az emberiség és nemzet személyes létét föloszlatta, az ember minden magasabb léthez való tartozás öntudatát elvesztvén, a pillanatot élvező állattá süllyedne. Talán a tudomány divathősei kinevetnek, de azért mégis Müller Ádámmal szólók, hogy az emberi és a polgári existentia ugyanaz, amnyiban t. i., hogy csak az lehet egész ember, a ki mint polgár, az állami évezredes létét lelkében hordozza. S a nemzetiségnek szétforgácsoló ereje ép ezt semmisíti meg.

Értsük meg jól az elvet, és alkalmazzuk azt következetesen. Hallernak kedvencz eszméje, hogy a földesur az állam, és ezt érvényesíti vas következetességgel. Rousseau-nak kedvencz eszméje, hogy az állam egy atomisált tömeg, s ezt érvényesíti vas következetességgel. Nézetem szerint az állam sem egy ember, sem millió ember, hanem egy ethikai

személy, a nemzet. Az emberekben él és szervezendő a nemzet, de azért az emberek tömege nem a nemzet. Általunk gondolkodik a nemzet, de azért a nemzeti gondolat nem az egyéni gondolatok sommája. Ha minden magyar állampolgár, férfi és nő, kor-különbőség nélkül, a csecsemőtől az aggastyánig, összesereglenék a Rákos mezejére, azért mégis csak sokaságot látnánk, de nem a nemzetet. De szellemi szemekkel látja a magyar nemzetet saját lelkében minden állampolgár, ha jó állampolgár. Az állam nem egy ember tulajdona, nem is egy kiváltságos osztályhoz tartozó emberek tulajdona, nem is az államhoz tartozó valamennyi ember tulajdona. Sőt correcte még azt sem mondhatni, hogy az állam a nemzeté, mert az állam épen maga a nemzet, mint személy. Nem „res populi“, hanem persona populi. Minden emberi uralom (egyé, sokaké, mindnyájáé.) **egyéni** uralom. És csak a nemzetnek, mint az emberi alánynyal szembe állított ethikai alálynak uralma, az igazi **állam**-uralom. A nemzetállam tehát ép oly ellentéte Hallernak, mint Rousseau-nak.\*

Az egyéni uralomról (patrimonialis elv, népsouverainetas) való átmenetel az államuralomra, vagyis a nemzetállamra, ez többé már nem az „enyim és tiednek“ kérdése, (t. i. vajjon egyé, többé, vagy mindnyájáé a hatalom?) hanem egy világtörténeti átalakulás, mely ép az eddigivel ellenkező sarkpontból nézven a dolgokat, az államjog és a politika minden tantételére mélyen hat. Természetesen, ezen világtörténeti átalakulást nem egy tudományos mű, akár ez, akár másé, létesíti. De látni csak szabad a legkisebbnek is, mert hisz szemeinket szabad kinyitni. A patrimonialis elv és a népsouverainetas teljesítettte, a mi föladata volt, amaz a középkorban, főleg a frank birodalom rombadőlése óta, emez az új korban, főleg a francia forradalom óta. Különösen a népsouverainetas elhárítá a nemzet-állam némely akadályait, de a nemzet-államnak elvi ellentéte lévén, ezt ma valósággal fojtogatja. Azt hiszik-e a kétkedők, hogy megállt a világtörténet? Nézzenek körül. A népsouverainetas világot égető tüzének ma csak hamva van; s a nemzetállam eszméivel, bár még csak félöntudatosan, és igen következetlenül, mind sürűbben találkozunk. Korunk mély elégedetlensége is figyelmeztetné őket. Mikor egy eszme még életerős, akkor rózsás színben látják az emberek a világot. Ma nem kívánczunk vissza az őserdőbe, miként Rousseau és kortársai, de boldo-

\*) Hogy Haller- és Rousseaura, és nem u j a b b írókra utalok, ez azért van, mivel az egyéni uralomnak két nagy nyilvánulását (patrimonialis elv- és népsouverainetas) világirodalmilag ők képviselik, s így az ő nevével leginkább meg lehet jelezni azt, a minek a nemzetállam ellentéte.

gabbnak a mai emberiség sem tartja magát. E kellemetlen érzés a haladás ösztöne. Előre kell mennünk, és előre más ut nem vezet, mint a nemzetállam. Hogy a nemzetállam nem tör ki oly zajos lelkesedésben mint egy századdal ezelőtt a népsuverainetas, ez részint onnan van, mivel a nemzetállam, bár azt mindenki érzi, sokkal nehezebben érthető, részint onnan, hogy a népsouverainitas korában a polgárok az egyéni uralomnak az ő személyökön kívül létező nyilvánulásait (pl. absolut királyság, feudalis nemesség) támadták meg és győzték le, de ma ő n m a g u k b a n kell legyőzni az egyéni uralmat. Ily processus sok önmegtágadással, de kevés zajjal szokott végbemenni. Practicusnak azonban, úgy hiszem, elég practicus, ha csak egyáltalán a világtörténet elvi iránylatait, az emberiség sorsa fölött uralkodó korszellemet, pusztá theoriának nem tekintjük, és hatsak a practicus jelleget a mától-holnapra való megélhetés kérdéseire szorítani nem akarjuk.

Kifejtém a nemzetállam fogalmát. Ám bizonyynyal lesznek most is, és ha ezer ívet beírnék is, kik azt kiáltják: „nem értjük“. Vagy ezt sem, mert úgy tesznek, mintha épen semmi fontosról nem volna szó; s talán azt fürkészik nem tettem-e vesszőt, a hol pontosvesszőt kelle tennem?

Azonban nem elég a fogalom. Alkalmazni kell azt következetesen. Hasztalanul mondják: „az állam nem pusztá aggregatuma az embereknek“, ha azért mégis az emberek aggregatumból vont consequentiákkal töltik meg az államjogot és politikát; s magánjoggá degradálják a közjogot, miként a középkori feudalismus. Mert hiszen minden egyéni uralom, egyé. és millióké, egyaránt merő magánjog.

A nemzetállam tény, bár a világtörténet mai stádiumában nem teljesen kifejlett tény. De a tudományos fejtegetés tárgyává azt a maga teljes fejlettségében kell tenni. Az államtan minden izét a nemzeti én töltse be. A nemzet az államban az, mi az Isten az universumban. Elvileg egy mértani pont sincs az államban, a mi nem volna az önmaga fölött rendelkező nemzet. A tudományban nincs semmi alku, semmi compromissum. Egy hajszálnyi eltérés az elvtől halomra dönti az egész elvet, és az arra alapított tudományos rendszert. Az eclecticismus lehet jó ismeretterjesztő, de az igazi tudománynak veszedelme. Vicomte de Bonald említi, hogy a francia akadémia pályadíjat tűzött ki azon kérdés megoldása végett, mi az eclecticismus? „Personne n' a répondu a l'appel, et personne ne pouvait y répondre: c' est une enigme qui n' a pas de mot.“ Az eclecticismus két vagy több elvnek combinatiója; de mily arányban dominálnak a tudomány-anyag felett ezen elvek, azt már

semmiféle elv sem határozza meg. Itt a határozatlanság végtelensége, egy végtelen éjszaka. — A tudományban tehát semmi concessiót sem szabad tennünk azon elvnek rovására, hogy az államban csak a nemzet van, és senki más, és semmi más. A nemzet az állami substantia; az egyesek csak annak létalakjai. Az egyes ember az államban csak a nemzet által, mint a nemzeti szervezet eleme, valami; a nemzettől abstrahálva semmi. Ismétlem az államban. Mert megkülönböztetjük az államot és a társadalmat; s az egyes ember a társadalomban ép úgy absolutum, (társadalmi mindenség, társadalmi substantia),\* miként a nemzet az államban szintén absolutum (politikai mindenség, politikai substantia.)

Ha a tudományban a mai fejlődő, de nem teljesen kifejtett álláspontból nézzük a nemzetállamot, akkor látunk egy zavaros tengert, melyben patrimonialis reminiscenciák, népsouverainetási jelszók, s itt-ott nemzetállami elemek vegyest kavarnak. Az igazi practicus tudomány nem uszályhordozója az életnek, mert ép ezzel legkevésbé tölti be hivatását. A gyakorlati életben természetszerűleg tekintetbe kell venni az exigenciákat, s az elv egyenes útjától egyelőre el kell térni, ha ezen út örvénybe vinné a nemzetet.\*\* De a tudományt elvi útjában nem fenyegeti örvény, s ha mégis kerülő utat tesz, pusztán azért, mivel a gyakorlati élet erre kénytelen, akkor eltemeti az elvet. A tudomány, vagy legalább az államtudomány szolgáljon a gyakorlati életnek, de ezt csak a gyakorlati élettől való öntudatos függetlenségében teheti. Ellenkező esetben elvé emeli a haladás akadályait, és az eszme erejével ruházza föl a gyakorlati élet által kénytelenségből tekintetbe veendő sajnos tényeket. Sokan a nemzetállam elvét elfogadják, de egyuttal rendszerré emelik a nemzetállam fogatkozásait. Sőt ép ez a legdivatosb elmélet, mely ott lebeg „entre le vrai et le faux.“

A nemzetállam elve egy egyenes vonal, melyet azonban az élet még nem húzott meg végső pontjáig. De a tudománynak ép az a föladata, hogy ezen vonalat végső pontjáig vonja. Akkor azonnal ki fog tűnni, miféle államjogi nézetekbe ütközik az. Akkor vége lesz a mai kényelmes foga-

\* azaz: a mi a társadalomban van, az mind az egyéni élet nyilvánulása. A társadalomnak az absolut elve az egyes ember, mint az állam a nemzet.

\*\* Ennek igen sokféle esete lehet. Félreértetés kikerülése végett fölhozom péld. az esküdtszéket. Az esküdtszék a nemzetállam elvéből foly, és annak teljes kiépítéséhez lényegileg tartozik, de lehetnek muló akadályok, melyeket a praxis respectálni kénytelen.

lomzavarnak, e modern mannának, melynek mindenki azon izét érzi, a melyet akar. A nemzet pedig jár a pusztában, mint azt már a manna-korszak magával hozza

## II. Az államhatalomról általában.

Itt nem föladatom kimeríteni az államhatalom tanát; csak azon néhány szempontra szorítkozom, mely előkelően alkalmas az államot, mint nemzetet, megvilágítani. E téren is hemzseg a tudomány semmit mondó abstract definitióktól; pedig a kinek van államtani elve, ugyancsak bő alkalma nyílik napfényre hozni.

Az államhatalom tény és jog. Az államhatalom, mint tény, azon személyes erő, mely által a nemzet gondolkodik, akar, cselekszik; szóval a maga activ személyiségevel az állami hatáskört teljesen betölti. Ezen szempontból tehát az államhatalom a nemzeti én, a maga gondolkodó, akaró és cselekvő képességében.

Az államhatalom, mint jogi elem, az állami föladatok megoldásának joga és kötelessége. De ki az alanya e jognak, e kötelességnek? Logikailag csak két felelet lehetséges: vagy emberé e hatalom, (az embert majd egyes, majd többes számban véve:) vagy a nemzeté, mint igazi ethikai személyé.

Az ember souverainetas világtörténetileg háromféle, u. m. 1) a legitimitas (egynek souverainetása a nemzeten kívül és felett:) 2) a feudalis nemesség souverainetása, és 3) a népsouverainetas. Ugyanannyi érdek ellentét, de semmi elvi különbség: mert mind a három csak a hatalomra vonatkozó „enyim és tied“ körül forog.

A nemzetsouverainetas elvi ellentét az embersouverainetásnak mind a három alakjával szemben; mert, végelemzésben legalább nem embernek, nem is embereknek, hanem egy magasb személyes existentiának, a nemzetnek souverainetása, mint ethikai, de azért realis személynek.\*

„Szép álom“ mondják korunk u. n. realistái! De ez „az álom“ a világtörténetben nagy dolgokat művelt. Valóságos személy volt az, mely pl. Marathonnál erőt adott az embereknek; és ezen erőt az emberek nem meritették pusztán önmagukból, mint emberek, hanem egy hatalmas lényt éreztek lelkökben élni, lángolni.

Ma a nemzetállam napról-napra öntudatosabb lesz. Tudományban és hírlapirodalomban gyakran találkozunk annak félreismerhetlen nyilvánulá-

\* A nemzet nem physikai, de azért realis személy; és nem pusztá jogi képzelet.

saival. Mindazáltal a szakemberek is lépten-nyomon visszasüppednek a népsuverainetés atomismusába, a közvélemény pedig szinte egészen elmerül azon gondolatban, hogy a politikailag jogozott polgárok a souverainek. A souverainetés fényes tükrét millió darabra törik, s ezen töredékeken osztoznak. A nemzetet emlegetik, de csak emberekre gondolnak. Kiássák a kövületeket a föld gyomrából, de Isten képét, a nemzetet, temetve hagyják lelkökben; s fölötte oltárt emelnek a népsuverainetésnek, korunk ezen igazi „vásári bálványának.”

Szokás az alkotmányt tágabb és szorosabb értelemben venni. Első szempontból: a nemzetnek részvéte az államhatalom gyakorlásában. A nemzetállam szempontjából egyiket sem fogadjuk el. A nemzet az államban vagy minden, vagy semmi. Ha semmi, akkor nincs sem állam, sem alkotmány, hanem csak egyéni uralom. Ha minden, akkor nem mondhatjuk, hogy részt vesz az államhatalomban, miként nem mondhatjuk az egyes emberről, hogy részt vesz a maga énjében, a maga gondolkodása-, akarása-, és cselekvésében. Az államhatalom élő személyes nemzetelany-nyá szervezve, ez az alkotmány. Az alkotmány, mint a nemzetnek pusztán részvétele az államhatalomban nem egyéb, mint félalkotmány; egy darab államuralom, és egy darab egyéni uralom, melyek egymást, kölcsönösen korlátozzák; két ellentétes elvnek conflictusa állammá szervezve; elméletben logikai semmi, gyakorlatban örök harc; az igazság és a hazugság összeházasítása. — Az alkotmány, mint államszervezet, abstract fogalom a felhőkben; oly tág, hogy még China is, mint alkotmányos állam megfér benne; mindent egy kalap alá akar hozni, s kezében marad az üres semmi; mert a tudományban a hol elv nincs, ott semmi sincs.

Haller patrimoniál államában az alkotmány a földesurnak physisz-ikai szervezete, csontja, húsa, vére, látása, hallása, stb. A nemzetállamban az alkotmány a nemzetnek ethikai szervezete. Szervezete a nemzetnek, mint az ég és a föld közt legfőbb hatalomnak. A legfőbb hatalom: absolut hatalom. Igen, én absolutista vagyok. Az államhatalom lényegileg absolut; mert különben fölötte állna még valami, és akkor ez volna az állam; s ha betetőzetlenül marad a hatalmi szervezet, akkor már elfogadtuk elvileg a bellum omnium contra omnes-t. De nagy különbség van absolutismus és absolutismus közt. Hobbes egy embernek absolutismusát tanítja. Rousseau egy atomisticus majoritását; viszont a nemzetállam nem az emberek

\* V. Baconál: idola fori.

tömegére, mint nyers anyagra ruházza az abszolút hatalmat, hanem előbb egy ethikai személylété szervezi azt, a mi az emberekben s ezek életviszonyaiban nemzet, és ezt teszi alanyává ama hatalomnak.

Az alkotmánynak alapelve a nemzetállam szempontjából az egyéni impersonalitás. Az angol alkotmányban teljes kifejlődésre jutott a fejedelmi impersonalitás. De a nemzetállam ép úgy a polgárok impersonalitását is követeli. Az alkotmányküzdelmek az elsőt fölszínre hozták, de a dolog lényege mindkettőt egyaránt követeli; mert a nemzet csak amnyiban lehet az államban személy, a mennyiben az egyén az államban személytelenné lesz. A nemzetállam elve szerint a királyban és polgárookban az egyén állami semmi, a királyban és polgárookban a nemzet állami minden. A királyra nézve az egyéni impersonalitást elérjük a ministeri felelősség által. A polgárok szempontjából elérjük azt a többes szavazat által, a mely nem az egyént, mintilyent, hanem az egyénben csak a nemzeti elemet veszi föl az államjogi szervezetbe. Valamint az egyes embernek nem lehet kétféle énje, úgy az államban sem fér meg a nemzeti én és az egyéni én egymás mellett. Azért az egész szervezetet a nemzeti énrre kell irányozni. De kell ezt tenni azért is, mivel az egyén, mint ilyen, lényegileg a társadalom alanya. Ennél fogva az egyéni impersonalitástól való minden eltérés a társadalmi érdekharczba meríti az államot, és az államhatalom fegyvereivel a társadalom ellenséges táborait ruházza föl. Ily társadalmi táborok a maguk zászlójára írhatják a *ius divinum* szép nevét, de azért mindenki tudja, hogy ez a zászló nem az égből küldetett; zászlójukra írhatják a nemzet szép nevét, de ott a nemzet mégis nulla lesz. A Stuartok politikája nem volt egyéb, mint egy uralkodóház társadalmi érdeke szemben a nemzettel. De szinte társadalmi érdek volt a hanyatlás korában az athenei demos szereplése. A társadalom elve az egoismus, az államé az önfeláldozás. Ezen önfeláldozás, mint államjogi elv: az egyéni impersonalitás.

A nemzet, mint abszolút, és pedig cselekvőleg abszolút államalany, lényegileg mindig ugyanaz, de formailag kétféleképen érvényesül: vagy közvetlenül, mint nemzet, vagy közvetve, egy ember gondolatának, akaratának, és cselekvényének alakjában. Az első esetben van közvetlen nemzetsoeverainetas, azaz *respublica*. A nemzeti önrendelkezés mindig ugyanaz, monarchiában és *respublicában*, mert mindenütt abszolút. Az, hogy a nemzet önmagának abszolút ura, sem a monarchiából nem foly, sem a *respublicából*, hanem általán az állam eszméből.

Lesznek többen, kik ezt is kétségbe vonják; mert az elvet fölcse-

relik a tényekkel, s még a tények körében is messze maradnak, a jelentől. Minél messzebb megyünk a múltba, annál inkább érdek-ellentét a monarchia és a respublica; az egyéni uralom keretén belől előfordul érdek-ellentét; s mint ilyen pusztá számtani probléma: egynek, többnek, mindnyájának uralma, — ez volt a kérdés. De a nemzet államszemponyjából monarchiában és respublicában ugyanaz az érdek; t. i. hogy a nemzet a maga személyes életével mindent betöltsön. Hajdan a monarchia a szabadság negatiója volt: „urbem Romam a principio reges habuere. Libertatem et consulatum L. Brutus instituit.“ Tacitusnak igaza van arra nézve, a mi kétezer év előtt volt; de nincs igaza azoknak, a kik még a mai állapotot is Tacitus elméletén keresztül nézik. Ma alig jut eszébe valakinek azt mondani, hogy a monarchia akár a nemzetnek, mint állam-alanynak, akár a szabadságnak, mint a nemzet önrendelkezésének, ellentéte. Az összes világtörténetben, az állam még sehol sem volt annyira nemzetszabadság, mint Angliában; tehát egy monarchiában. Az amerikai egy-államokban az államhatalom sokkal inkább az egyeseké, mint a nemzeté; mit az ott uralkodó atomismus okoz. Ezzel nem akarom mondani, hogy Angliában már a nemzetállam szempontjából éppen semmi sem hiányzik; azt sem, mintha a nemzetállam respublicában nem volna megvalósítható; hanem éppen csak azt, hogy a monarchia és respublica nem jelenti a nemzetszabadságnak különböző mértékét, hanem a nemzetszabadságnak különböző szervezetét. A nemzet a maga királyi szervezetében és a nemzet a maga republicanus szervezetében mindig ugyanazon abszolút államalany. Vigyázzanak az ellenfelek, hogy midőn nekem szemémre vetik, miszerint eltávozom attól, a mi van, nehogy ugyanakkor ők is attól a mi van, még messzebb eltávozzak. Az én eltávozásom csak abban áll, hogy azt, a mi van, a létezőnél fejlettebb alakban teszem rendszerem alapjává. Az ő eltávozásuk viszont abban áll, hogy azt, a mi van, a mainál sokkal kevésbé fejlett alakjában fogadják el, t. i. úgy a mint az hétezer év előtt volt.

A monarchia a nemzetnek önszemélyesítési processusa egy emberben. A nemzetsouverainetas itt egy embernek souverainetasába öltöztetve jelenik meg. A nemzetsouverainetas és fejedelmi souverainetas tehát nem képez két különböző potentiát, (mint Bluntschli ezt helytelenül állítja,) hanem teljes identitást, a lényeg- és formának, a lét- és létezési módnak intenditását.

A nemzetnek egy emberben végbemenő önszemélyesítési processusa a monarchiai érzelm által történik; és csak ez által történhetik. Ennél-

fogva az alkotmányos monarchiát republicanus intézményekkel körülvelt monarchiának értelmezni, — a legnagyobb absurdum. Ez monarchia lenne monarchiai érzelem nélkül. Továbbá ez két, logikailag egymást kizáró elvnek (közvetettség, közvetlenség) egy statusalakba való összefoglalása. Nem csoda, hogy ily zagyvalék ez alkotmányos monarchia ellenfelei által ép oly hévvel megtámadtatott, mint könnyen legyőzetett. Az alkotmányos monarchia nem respublica, hanem csakis monarchia. És viszont, a nemzetállam szempontjából, csakis az alkotmányos monarchia mondható monarchiának. Montalembert dicséri az angolokat, hogy logikailag nem következtetések, hanem inkább politikailag tapintatosak. A statusalkat elvei szempontjából, azt hiszem, minden más nép elmehet logikát tanulni az angolokhoz. Ott mindent a nemzet tesz, de mindezt a korona bitorában. Amaz a nemzetsouverainetas következetessége, emez a fejedelmi souverainetas következetessége. Anglia tehát ép úgy teljesen nemzetsouverainetas, mint teljesen monarchia (azaz: fejedelmi souverainetas) és egy csöppet sem respublica; vagyis nem törekszik a statusalkat négy-szögös körére, oly statusalkatra t. i. mely egyszerre úgy a nemzetsouverainetas közvetlenségén, mint annak közvetettségén, alapul; mert jól tudja, vagy legalább élénken érzi, hogy a közvetlenség és közvetettség kategóriái egymást kizárják, s azért republicanus monarchia, vagy monarchicus respublica nem egyéb, mint az egyéni uralomnak pusztán quantitative különböző alakjai, a maguk érdekharczában. A monarchia is lehet igazi nemzetállam, a respublica is lehet igazi nemzetállam, de a kettőnek vegyítése államilag semmi.

A mondottakból következik, hogy a) a kormányjogkör és nemzetjogkör megkülönböztetése végkép elejtendő; b) hogy a kormány [hatalmi körének megállapítása nem a nemzetszabadság mértékének, hanem szervezetének kérdése.

a) A kormányjogkör és nemzetjogkör megkülönböztetése elejtendő azon egyszerű okból, mivel az államban nincs más, mint nemzetjogkör, s így a mit kormányjogkörnek neveznek, az sem egyéb, mint a nemzetjogkörnek egyik nyilvánulása. Hogy ez így van, annak bizonyítása végett egyszerűen utalok a parlamenti kormányrendszerre. Ellenfeleim pedig utalhatnak azokra, a miket Bismark a parlamenti jogokról különböző alkalmakkal mondott. Substantia csak egy lehet; és állami substantia a nemzet. Minden, a mi az államban van, tehát a kormányjogkör is, csak a nemzeti substantia modificatiója. Az, hogy a kormányjogkör a nemzetjogkörtől különböző potentia, nem egyéb, mint a fél-constitutionalismus küz-

delmeiből fölmaradt fogalomzavaró reminiscencia. Az élet azonban ezen álláspontot immár meghaladta, és a tudománynak talán sokkal inkább az volna hivatása, hogy az életnek szárnyat kölcsönözzön, mintsem az elavúlt álláspontra helyezkedve, a kerékre tapadt agyagként, a haladást gátolja.

b) A kormány hatalmi körének megállapítása nem a nemzetszabadság mértékének, hanem szervezetének kérdése. A nemzetszabadság mérhetlen, mert absolut; és minden nyilvánulásában, a parlamentben, a kormányban, az esküdtszéken a teljes állami mindenség; mert a személy bárhol nyilvánul, a maga oszthatatlan teljességében nyilvánul, már pedig a nemzet az állami személy. S miután a kormány sem egyéb, mint az önmagát kormányzó teljes nemzeti személyiség, ennél fogva a kormányjogkör megszorítása, vagy tágítása nem képezheti a nemzetszabadság tágítását, vagy megszorítását. Az egész pusztán észszerűségi kérdés. Vannak dolgok melyekre nézve a nemzet, mint államalany, csak parlamentileg, másokra nézve csak a kormányban, vagy az önkormányzatban, vagy az esküdtszéken szervezhető. De a szervezés célja mindig ugyanaz: a nemzet, mint az államnak absolut alanya. Azért pl. nincs indokolva, hogy a hivatalnokok monarchiában kineveztessenek, respUBLICÁBAN választassanak; mert megfelelő szervezet mellett, a kormány kinevezés is az államilag activ nemzet műve; s így a hivatalnok nevezés és választás a statusalkattal össze nem függő államigazgatási kérdés.

Az alkotmányozó hatalom tekintetében is nagy különbség van egyéni és államuralom közt, nép- és nemzetsoverainetas közt. A népsouverainetas elválasztja az alkotmányozó és törvényhozó hatalmat, a nemzetsoverainetas nem választja el.

A népsouverainetas szerint souverain az atomisált tömeg. Ennek csak megbízottai a parlament, a bíróság, a kormány. Amaz a földesur, ezek az ő gazdatisztjei. A földesur megszabja hatáskörét mindenik gazdatisztjének. Ez — még mindig a népsouverainetas pontjából okoskodva, — az alkotmány. A mit az egyik gazdatiszt, a parlament, rendel, ez a törvény, ha a földesur által megszabott hatáskörön belül alkotja rendeletét. Ha e hatáskört átlépi, akkor a rendelet semmis. — Ez logikailag világos, mint a napfény. Csakhogy ezen nagy világosságban hasztalanul keressük a nemzetet; mert ezt sehol nem találjuk.

A nemzetsoverainetas szerint a nemzet nem osztlik föl hatáskört szabó földesurra, és hatáskört respectálni tartozó gazdatisztokra. A parlament nem áll a nemzetén kívül, mint annak meghatalmazottja; hanem csuccsa azon parlamenti szervezetnek, mely az összes polgárokat átölelve,

maga a nemzet. Ezt senki sem bizta meg, neki senki sem szab korlátot tőle nincs föllebbezés, nem ítél fölötté földi bíró, határozatait senki sem cassalhatja sem „apró kalapács-ítésekkel“ konkrét esetekben össze nem törheti.\* Korona vetoja, képviselő szavazata csak egy czállal bír, érvényre emelni a nemzet igazi akaratát, legyen ezen akarat akár alkotmány, akár törvény.

### *III. Az egyes hatalmi ágak.*

I. A parlamenti szervezet. Csak azt hozom föl, a mi a nemzetállam elve szempontjából lényegesen eltér a létező fogalmaktól, vagy intézményektől.

Azon kezdem, hogy a nemzetképviselet nem képviselet, hanem a nemzeti én-nek saját legbensőbb szervezete. Nem harczolok szavak ellen. Ám nevezzük a parlamentet ezentúl is nemzetképviseletnek. De a fogalmat ne gombolítsuk ki a szóból; mint ezt még Bluntschli is teszi. Igaz, minden képviselet két személyt föltételez: a képviselőt és a képviseltet. De az államban csak egy személy van; s ez a nemzet. Itt a nemzet a képviselő és a képviselt, mert az államban a nemzet minden. Ez önképviselet, az az: semmi képviselet. Miként nem gondolható képviselet az egyes ember belső életéhez, gondolkodásában, akarásában, úgy a nemzeti én sem gondolkozhatik és akarhat más által.

Némelyek ezt olvasva tán azt vélik, hogy Rousseaut ismétlem, a ki abból, hogy az akarat nem ruházható át, azt következteté, hogy a parlament szolgaság.

Azonban sohasem voltam távolabb Rousseautól. Elfogadom ugyan, hogy az akarat át nem ruházható, de a parlamentet ép a nemzet szabadságának tartom. Csakhogy nem tartom azt képviseletnek, s elvetem mindazt, mit reá nézve a képviselet eszméjéből származtatnak. A parlament nem képviseli a nemzetet, sem a polgárokat. A parlamenti szervezet az összes polgárookban eszközli a nemzeti gondolkodás és akarás processusát. A parlamentben csak befejezés- és eldöntéshez jut ezen nemzeti processus.

Nem elég azt mondani, hogy a képviselői mandatumot nem szabad magánjogilag értelmezni. A parlamenti szervezetben nincs semmiféle mandatum. A választók nem biznak meg senkit azzal, hogy akár helyettök, akár a nemzet helyett akarjon; hanem a választási harc tűzében úgy a képviselőt, sőt az egész parlamentet, mint önmagukat is bele olvasztják a nemzeti akarat-processust teljesítő szervezetbe.

\* Mint az amerikai államokban.

Azt fogja tán valaki mondani, hogy miután a parlamenti szervezettel a nemzetállam szempontjából is követelni kell, az merő elmélet, vajon azt értelmezzük-e, vagy ne értelmezzük képviseletnek. Így is, úgy is van parlament, s az eredmény mindig ugyanaz.

De ez nagyon felületes ellenvetés. Először is veszedelmes nézet az, hogy ha egyszer valamely intézmény hasznosságában megegyeztünk, akkor azután már egészen közönyös, mely elvekkel töltjük be azon intézményt? Az intézmények magukban nem elegendők. Azokat jól kell kezelni is a polgároknak. Már pedig a kik hamisan értelmeznek valamely intézményt, azt jól nem kezelhetik. Igaz, hogy a rossz elv nem rombol oly közvetlenül, mint a rossz intézmény; de annál mélyebben. Olykor a villám egyet hasít a fán, de élni hagyja azt, míg a belsejében dúló féreg megöli.

Másodszor azon kérdés, vajon a parlament lényegileg képviselet-e? nem pusztán azon szellemre hat, melylyel a parlamenti jogokat a polgárok gyakorolják, hanem a parlament szervezetére is. Ezt szembetűnőleg bizonyítja az utasítási rendszer. Igaz, hogy ez kiküszöböltetett, de a képviselet elve szempontból nagyon következtelenül. Azért most is tele van vele a levegő. Nincs mód az utasítás mellőzésére, ha a parlamentet képviseletnek tartjuk. Nagyon átlátszó fátyol ez, melyet itt a logikai következtelenségre vetnek. Azt mondják, a választó nem adhat utasítást, mert a mandatum nem vonatkozik az ő privát ügyére; a közügyről pedig nem rendelkezhetik. De ha a közügyről nem rendelkezhetik a választó, akkor képviselőt sem választhat, mert, úgy látszik nekem, ez is csak a közügy felett való rendelkezés. Mily képtelenség azt mondani: „Neked jogod van fölhatalmazni egy embert arra, hogy a közügyről az ő saját legjobb belátása szerint rendelkezék, de nincs jogod őt utasítani a közügyre nézve a te legjobb belátásod szerint.”

Egy erdőt látok, a mint ellenem vomul, az utasítási rendszer politikai képtelenségét bizonyító érvek erdejét. De hisz én ezen argumentumokat egytől-egyig elfogadom; és csak azt követelem, hogy a politikai célszerűség legyen összhangzatban államjogi elvvünkkel. A nemzetállam szempontjából nincs képviselet, nincs mandatum, nincs utasítás; hanem van a parlamenti szervezet útján az összes polgárokból gondolkodó és akaró nemzet.

Első tekintetre úgy látszik, mintha a classicus világ népgyűlési rendszere a polgárok és az állam közt belsőbb viszonyt létesített volna, mint ma a parlamenti szervezet. E látszat igaz volna, ha a parlament

csakugyan képviselet lenne. Ott a polgárok mindent maguk végeztek, itt képviselet elve szerint csak minden az ő nevében történik. De ha a nemzetállam nem pusztán név, hanem következetesen keresztül vitt szervezet, akkor a polgárok ma is teljes azonosságban vannak az állammal; mert hisz a parlamenti szervezetnek ép az a célja, hogy az összes polgárokból szervezze a nemzeti gondolkodást és akarást. Csakhogy míg a classicus világban a polgároknak az állammal való azonossága materialis volt, addig ma ethikai. Midőn az athenei, vagy a római ember az államot látni vélte, akkor csak néhány ezer fejet, lábat, kezet, és törzset látott. A mai államot nem a polgárok külső alakjának halmazában, hanem azok gondolkodása és akarásának személyes egységében keressük. Hogy az, a mit ma képviseleti rendszernek nevezünk, a classicus világban ki nem fejlődhetett, annak igazi belső oka nem abban rejlik, mintha az antik állammal a polgárok sokkal bensőbb viszonyban álltak volna, mintsem azt a mai állam ideálja követeli, tehát nem onnan, mintha az egyesnek az államhoz való viszonyát ma lehetne képviselni, de a classicus világban, ama viszonyoknak rendkívüli intensivitása miatt nem lehetett; mert az egyesnek az államhoz való viszonyát képviselni sem ma nem lehetséges, sem hajdan nem volt az, mert az állam az embernek legbensőbb élete, életének egyik, és pedig fontosabbik fele, s valóban méltán jegyeztetett meg, hogy államon kívül az ember, sem gondolkodni, sem érezni, sem látni, sem hallani nem képes; mert életünk minden mozzanatának van állami oldala; — hanem az igazi oka annak, hogy az antik világ a parlamenti rendszerhez el nem jutott, abban rejlik, hogy az államot nem volt képes ethikailag értelmezni, és szervezni. Neki az állam materialis, érzékileg észlelhető lény lévén, azt materialiter és érzékileg kellett szerveznie a tömeguralomban. S ez éppen a népgyűlés. A mai parlamenti szervezetben ép úgy a nemzet, a maga teljességében, és pedig nem más által, hanem a maga belső személyes közvetlenségében intézi sorsát, mint hajdan a graeco-italai népgyűlésben. Csakhogy a parlamenti szervezetben uralkodó nemzet, az ethikai fogalom, míg a régi népgyűlési nemzet, ez materialis fogalom. Amaz igazi személyes egység, emez egy ezerfejjű monstrum, tehát nem is igazi nemzet.

A parlamenti szervezet legszembetűnőbb példáit nyújtja annak, mily diametralis ellentétben áll a népsouverainetas és a nemzetsouverainetas. A népsouverainetas nem egyéb, mint fölelevenítése a materialis antik államfogalomnak, csak hogy egyetemes emberi joggá kiszélesítve. A classicus államban néhány ezer polgár a souverain; Rousseaumál már a természeti állapotban levő ember a souvarain; t. i. önmagának korlátlan

ura. Az állami alapkötésben ugyan e hatalmat az egészre ruházza, de miután ezt mindnyájan teszik, ugyanazon hatalmat nyeri mások fölött, mint mások ő fölötté, tehát semmit sem veszít. Ezen materialis államfogalomnak ideálja ma ép úgy, mint kétezer év előtt, a népgyűlés. Ellenben a nemzet-állam megsemmisül a népgyűlésben,\* mert a népgyűlés nem a nemzetet szervezi az emberekben, hanem az emberek egyéni uralmát férczeli össze egy mechanicus egészsze. A népgyűlésben, ha a szervezet elve teljesen sikerülne, az egyéni én lenne minden, a nemzeti én semmi. A népgyűlés az államnak nyers anyagába fojtja az államot. A parlamenti szervezet viszont ezen nyers anyagot fölmunkálja előbb állami személyllyé, és ezen személyre ruházza a parlamenti hatalmat. De az így formált államban, — vagyis nemzetszemélyben ép úgy benn vannak, mint a parlamenti szervezetnek folytonosan activ elemei, az összes polgárok, miként a régi közgyűlésben; mert a hírlap, a kérvények, stb. által folytonos összeköttetésben vannak a parlamenttel, vagyis ezen szervezethez tartoznak, melynek a parlament betetőzése.

A népsouverainetas említett ideálja, a népgyűlés, már a classicus államban sem volt érvényesíthető minden consequentiáiban; annál kevésbé a mai államban. Ennélfogva a modern népsouverainetas kénytelen volt elfogadni a parlamenti szervezetet. S bár a parlamenti szervezetnek képviselet gyanánt való értelmezése a népsouverainetas szempontjából ép oly absurdum, mint a nemzet-souverainetas álláspontjából, mert sem az egyén-halmaznak akaratsommája, sem a nemzetegésznek akarata át nem ruházható, mindazáltal a népsouverainetas, mint materialis államfogalom, a parlamenti szervezetet másképp nem értelmezhetette, mint egyik embernek a másik ember által eszközölt képviseletét; mivel csak is embereket lát, és sohasem az emberekben a nemzetet. Mig tehát a parlamenti szervezet nemzetállam szempontjából a képviseletnek csak nevével, de éppen nem lényegével is bír, addig a népsouverainetas, kelleetlenül bár, de mégis kénytelen a képviselet magánjogi kategóriájának hódolni; s a parlamentben nem láthat egyebet, mint az embernek souverain aggregatumának megbizottját.

Miután a népsouverainetas kénytelenségből elfogadja a parlamenti szervezetet, lehetőleg megnyirbálja azt; mert folytonosan a népgyűlési rendszer felé gravitál, s a parlamenti szervezetet, a mennyire csak a körülmények engedik, a népgyűlés kaptájára vonja. Így a népsouverainetas

\* Természetesen csak ama souverain népgyűlésről állítom ezt, mely a classicus államban szerepelt, s melyet Rousseau visszaöhajjt. A mai népgyűlések a parlamenti szervezet elméihez tartoznak.

következetes hívei a parlament által alkotott törvényeket, vagy legalább az alkotmánytörvényeket az összes polgárok szavazatának vetik alá. Míg a nemzetállamban a parlamenti szervezetben előforduló szavazása a polgároknak (t. i. a képviselők választásakor) csak külsőleg mennyiség-tani, lényegére nézve azonban lélektani processus, mely a nemzetet, mint személyt fölébreszti és folytonos tevékenységben tartja a polgárok öntudatában, addig a népsouverainetas folytonosan szavaz és szavazatokat számlál, az összeadást és kivonást tekinti fődolognak, s az államban csak egy mennyiségtani problémát lát.

A népsouverainetas parlamenti szervezete abban is gravitál a népgyűlés felé, hogy a mandatumot nagyon rövidre szabja. Ha a polgárok nem mehetnek minden héten a népgyűlésbe, hát legalább, gondolják a népsouverainetas követői, választásznak minden évben, vagy minden félévben képviselőt. Viszont a nemzetállamból a hosszabb mandatum foly, mert itt nem az a cél, hogy a választott a parlamentben azt akarja, mit a választó a parlamenten kívül, hanem az, hogy a nemzet folytonosan akarjon, és pedig úgy a választóban, mint a választottban. Már pedig a nemzeti akarat fejlődés igen gyakori választások által ép úgy elveszti szabályos folytonosságát, mint túlságosan gyér választások mellett elaludnék.

A modern alkotmányok intézményei nagy részben nemcsak harmóniában vannak a nemzetállammal, hanem igazi lényegök szerint csak is a nemzetállam szempontjából érthetők meg. Van azonban egy pont, hol a nemzetállam terjedő eszméje talán már a legközelebbi évtizedek során a modern alkotmányokban is nagy változást fog előidézni. Ez a szavazati arány. A materialis egyenlőség helyére arányos egyenlőségnek kelleni lépni.

A népsouverainetas a politikai jogot emberi joggá tette. Az emberek, mint ilyenek, mindnyájan egyenlők, tehát mindnyájukat egyenlő jog illeti. — Ez világos, és a népsouverainetas szempontjából megczáfолhatlan tétel. De óriási képtelenség a nemzetállam szempontjából.

A népsouverainetas mindent akar kifejezni a parlamentben, a mi az országban élő emberek lelkében, vagy azok viszonyaiban van; mert hisz csak is emberek agregatumát látja. Neki a parlament egy térkép, hol a mocsárokat is föl kell tüntetni. Ha valahol egy csomó ember honáruló érzelmeket táplál, ad nekik a népsouverainetas egy szónokot a parlamentben. Hisz a hazaáruló ép úgy ember, mint a hazafi. A népsouverainetas pedig éppen csak embersouverainetas. A materialis egyenlőség a nemzetet megtámadó bünt a nemzeti szervezet erejében részesíti.

De ha a hazafiság valamely országban mindenki- ben és minden helyen egyenlő volna is, akkor is képtelenség maradna a szavazatok mai materialis egyenlősége; mert a nemzet, mint actív államalany a jóhazafiakban is igen különböző arányban él. A művelt ember öntudatossága hatványozottabb, mint a nem művelt emberé. Tehát a művelt emberben a nemzeti gondolat is éberebb. Már pedig a politikai jog által a nemzet-államban nem az egyént, mint nyers anyagot, hanem az egyénben a nemzetet akarjuk szervezni. A hol erősebb a nemzeti gondolkodás áramlata, ott meg kell adni ezen erő érvényesülésének eszközeit. A kis folyót csónakkal értékesítjük, a nagy folyóra gőzhajót helyezünk. Azonkívül észszerű, hogy főleg a mai irigy világban, az embereket arra neveljük, hogy az övéknél magasb jelességét másban elismerjék. De midőn hangsúlyozom, hogy a nemzetnek ragyogó napját el ne takarjuk a materialis egyenlőséggel, akkor a nemzetnek milliókban égő mécséről sem szabad megfélekedni, mert e milio mécs együtt szintén ragyogó nap. A nemzet-államban a politikai jog legyen egyetemes, de arányos. Azzal, hogy minden polgár bir politikai joggal, mindenütt fölkeltjük és ébren tartjuk a nemzeti öntudatot. Viszont a politikai jogok arányossága által azt érjük el, hogy a polgárokbán nem az egyént, hanem épen csak a nemzetet szervezzük, s a parlamenti szervezetben csak azt érvényesítjük, a mi erre érdemes. Egyedül a többes szavazat képes kiölni a politikai jogból az abban uralkodó magánjogi szelemet. Önként értetik, hogy a többes szavazat alapjá vá nem oly viszonyokat teszünk, melyek elavult privilegiumoknak szolgáltak egykor jogczimül. A többes szavazat alapja a nemzetileg öntudatos műveltség. A nemzeti öntudat erejét vidékenkint, a műveltség fokát egyénenkint lehet megállapítani.

2. A nemzetnek kormányzati szervezete. A nemzet állami mindenség, tehát a három hatalmi ág (törvényhozás, kormány- és birói-hatalom) nem egyéb, mint a nemzet háromféle feladatra, háromféleképp szervezve. A törvényhozó hatalom: a nemzet, a maga törvényhozási szervezetében és funkciójában; a kormányzó hatalom: a nemzet a maga kormányzati szervezetében és funkciójában; a birói hatalom: a nemzet a maga birói szervezetében és funkciójában.\*

A nemzet kormányzati szervezetének két nagy alakja: parlamenti kormány és önkormányzat.

\* Meg kell jegyezmem, hogy parlamenti szervezet és törvényhozó hatalom nem egészen azonos; mert a parlamenti szervezet a kormányszervezetre is terjed.

A parlamenti kormány; hogyan fogják kérdezni többen, hát semmiféle más kormányrendszer nem érvényesíti a nemzetállam eszméjét, épen csak és egyedül a parlamenti kormányrendszer képes erre?

Ha az eszmét a maga teljes, ideális fejlettségében vesszük, akkor igen. A központi kormányban a nemzet, mint abszolút, és pedig cselekvőleg abszolút államalany, csak a parlamenti kormányrendszer által lesz teljes valósággá. A teljes világosság és teljes sötétség közt a világosság- és sötétségnek igen sok foka van. Oly állam közt, mely egészen az activ nemzetalany, és (miután gondolatban az ellenkező sarkpontokat szélszerű szembe állítani,) oly állam közt, mely egyáltalán nem, activ nemzetalany, hosszú láncolata van az államuralom és az egyéni uralom különböző arányu vegyülékének. Bizonyynyal a világtörténeti szerepet játszó államok közt egy sem volt, (még a keleti despotismust sem véve ki,) melyben a nemzetállam napjából egy sugár nem derengett volna. Hisz ha nem így volna, akkor kétségbe kellene esni az emberiség ideális haladása felől. De a nemzetállam teljes napja, a kormányzat szempontjából, csak a parlamenti rendszer által ragyog.

S ennek oka egy, Bagehot által nagyon szellemesen kifejtett, igazság: a parlamenti kormány ruganyos, a praesidentialis merev.

Csak a parlamenti és a praesidentialis kormányra reflectálok; mert hogy pl. a fél-constitutionalismus mellett a nemzet nem teljesen államalany, az már a kimondott szavak által bizonyítva is van; mert ami fél, az nem teljes és a nemzetállam szempontjából nem áll Hesiod mondása, hogy „a fél több, mint az egész.”

A praesidentialis rendszer mellett a kormány feje talán már nem igazi organuma az önmagát kormányzó nemzetnek, de azért az alkotmányban megszabott időpontig hivatalában marad; talán még mindig igazi nemzetorganum; s az említett időpontban mennie kell. De a parlamenti kormány, ez folytonosan választott kormány; megdönthető minden nap és maradhat évtizedeken át. Azért sem a monarchiában, sem a republikában nem lehet gondolni rendszert, mely a nemzeti akarat fejlődését minden mozzanatában tökéletesebben kifejezné, mint a parlamenti kormány. A nemzeteket parlamentarismusra nevelni annyi, mint őket igazi államéletre nevelni.

A nemzetállamnak a kormányzatban másik életalakja, mint említém az önkormányzat. Ennek tiszta fogalmával kell bírnunk. A középkorban az önkormányzat nem volt egyéb, mint a központi privát érdeknek korlátozása a vidéki privát érdek által. Innen van, hogy némelyek-

nek az önkormányzat még ma is félig-meddig magánérdek. localis ügy, valami olyan se hus, se hal, mely az államigazgatás és magánigazgatás közt ott lebeg. — E veszélyes nézettel szemben az állami és a társadalmi önkormányzatot kell megkülönböztetnünk. Az állam a nemzet; emelfogva az állami önkormányzat a nemzeti szabadság nyilvánulása. A társadalmat betölti az egyén, és így a társadalmi önkormányzat is az egyéni szabadság nyilvánulása. Állami önkormányzat: a megye és a község; társadalmi önkormányzat: a részvénytársulat és uradalom igazgatása ép úgy, mint a legegyszerűbb háztartás. A társadalmi önkormányzat ellentéte az államhatalomnak; mert az egyéni szabadság ott kezdődik, hol az államhatalom végződik. De nagy hiba az állami önkormányzatot az államhatalom ellentéte gyanánt értelmezni; mert az ép úgy szervezete az államhatalomnak, mint a ministerium; s a ministeriummal együtt egy ethikai államigazgatási személyt képez. Az állami önkormányzat teljesen államigazgatás, a társadalmi önkormányzat teljesen magánigazgatás. A megye és a község nem localis érdek, hanem a nemzetnek, mint megoszthatlan személyes egységnek, localis vonatkozások szerint való önrendelkezése. Az egész a maga localis vonatkozásaiban, ez a jogosult, sőt szükséges particularismus, az administratív centralisációnak ellentéte. A localis érdek a localis ügy, ez a nemzetet megőző particularismus, a politikai centralisációnak ellentéte. Politikailag nemcsak a törvényhozásban, mint rendszerint vélik, hanem a három hatalmi ágban centralisálni kell; vagyis más szavakkal, a nemzet személyes életének mind a három hatalmi ágat be kell tölteni. Ez a politikai centralisáció. Az egésznek gondolata, érzése uralkodjék mindenütt, törvényhozásban, kormányzatban, bíraskodásban. A kormányzat\* terén a nemzeti egész úgy egyetemes, mint particularis vonatkozásokban érvényesítendő. De ismétlem particularis vonatkozásokban is az egész! Ez az administratív decentralisáció.

Az önkormányzatnak egyik jellemvonása: az administratív decentralisatio; másik jellemvonása: a néporganum.

A néporganum ellentéte: az élethivatásos hivatalnok, a kit szokásos kifejezéssel bureaukraticus organumnak nevezünk. \*\*

A bureaukraticus organum két ízben birt világtörténeti vezérsze-

\* A törvényhozás- és bíraskodásban a nemzet csak egyetemes vonatkozásokkal bír.

\* Tehát itt a burokrácia alatt nem a collegial rendszer ellentétét értjük.

reppel: először, midőn a papság bürokratiája (clerc) a barbar népeket meghódította a civilisatio számára, a középkor első felében; másodszor, midőn az abszolút királyság bürokratiája legyőzte a feudalismust, és utat tört a modern államnak. A nemzetállam szempontjából a bürokrácia szükséges, de vezérszereppel többé nem bír, hanem a néporganumnak engedelmeskedik. Ez a népelet és szakszerűség egyesítésének elve.

A szorosan vett középkorban volt népelet szakszerűség nélkül. A classicus tudományok fölébredése óta volt szakszerűség népelet nélkül. Zárt ajtók mögött kormányoznak: „A rendeletek jönnek, mint a felhők. Senki sem tudja, honnan, hová, és mit jelentenek?” Korunknak nagy föladata a népeletbe vinni a szakszerűséget, de úgy, hogy a népelet maradjon az uralkodó elem. A népelet a domináló, a ministeriumtól kezdve a községig. A parlamenti minister lehet szakember, de nem mint ilyen, hanem mint néporganum lett minister. De rendelkezésére áll a szakszerű hivatalnok. Néporganumnak kellene lenni az alispán és polgármesternek, (ami ezen fokon csak, mint ingyenes hivatal eszközölhető) ellenben élethivatásos a jegyzői kar. Néporganum: a falubíró, szakszerű hivatalnok: a falujegyző.

Ezen szervezet, mely nálunk a középső fokon teljesen hiányzik a világtörténeti phasisnak, melyben élünk, követelménye.

3. A nemzetnek, mint államalanynak szervezete a birói hatalom gyakorlására. A nemzetállam eszméjéből következik, hogy a nemzet hoz törvényt, a nemzet kormányoz, a nemzet bíraskodik, és pedig teszi mind ezt a nemzet úgy a maga királyi szervezetében, mint republicanus szervezetében. Az elv mindent átkarol: ha kivételt tesszünk, már nincs elv. A hol egy kivételt megengedünk, ott ezer kivételt is megengedhettünk, és végre a kivételek absorbeálják az elvet. A nemzet tehát, ha egyszer activ államalany, akkor minden tekintetben az s így a birói hatalom szempontjából is.

Némelyek erre azt fogják mondani, hogy szép dolog a következetesség; de a nemzet, mint bíró, egy kissé veszélyes kísérlet lenne. A kik ezen ellenvetést teszik, a tömeguralomra gondolnak, s az athenei heliastákat látják sirjukból fölkelni.

De hiszen folytonosan hangsúlyozom, hogy a nemzet, mint államalany alatt nem a jelen pillanatban élő sokaságot értem, nem azon ezer fejű szörnyeteget, mely játszik a joggal, mint a hullámozó tenger a hajóval, hanem érték egy ethikai személyt, mely maga a szervezett igazság, egy ethikai személyt, mely nem egyéb, mint az egyesekben lévő önfeláldozás, s részrehajlatlanság személyes egységbe összegyűjtve. S ha ez ab-

ránd, akkor következetes ember előtt már csak egy lehetőség van: a communisticus állam.

A nemzet, mint ethikai személy az esküdtszéken gyakorolja bírói hatalmát. A nemzetsouverainetas monarchicus szervezete szempontjából az angolok azt mondják, hogy a korona minden bíróságban jelen van. S Angliában a korona a nemzet. S valóban a nemzet a maga összetatlan személyes egységében jelen van minden esküdtszéken, ép úgy, mint a parlamentben.

Belátom, hogy az esküdtszék behozatalának lehetnek igen nagy akadályai. De azért a hivatalnok-bírót ne emeljük elvvé, mint azt a pártkülzelmekből fölsarjadzó elméletek olykor teszik. Esküdtszék nélkül a nemzetnek activ államalanyisága nem terjed az összes államhatalomra, tehát csonka; a mi más szavakkal annyit tesz, hogy csonka maga a constitutionalismus is. Szokták mondani, hogy a bírói hatalom a leggyengébb; de azt hiszem, a bírói hatalomról, mint esküdtszéki szervezetről, ezt nem lehet állítani. II. Jakab zsarnoksága sokkal inkább az esküdtszéken törött meg, mint a parlamenten. Utalok a püspökök hires pörére. Amaz esküdtszék mögött egy lelkesedő nemzet állott, vele egynek érezvè magát, mint bármely parlamenttel. Egy nemzet, melynek lelkébe átment az esküdtszék, egy ponton legyőzhető, de ugyanakkor száz más ponton diadallal emeli fel fejét.

Az esküdtszék tekintetében döntő nem a törvénykezési, hanem a politikai szempont. Törvénykezési szempontból az esküdtszék mellett és ellen csak czélszerűségi okokat lehet fölhozni, melyek relativek; majd állnak, majd nem állnak, a változó körülmények szerint. De politikai szempontból elvi ok harczol az esküdtszék mellett, t. i. a nemzet államalanyiségének teljessége, mely ha egy pillanatban el nem érhető is, azért mégis föltétlenül igaz. Törvénykezési szempontból az esküdtszék majd előnyös, majd hátrányos. Politikai szempontból, a mennyiben mint igazi nemzetorganum megvalósítható, mindig előnyös. Törvénykezési szempontból az esküdtszékkel csak bizonyos, elismerem, igen fontos, czélokat akarunk elérni; politikai szempontból az esküdtszék, mint a nemzet államalanyiségének érvényesülése, már maga az elért cél. Az csak másodrendű kérdés, vajjon a pörlekedő közönségre nézve előnyös-e az esküdtszék? Az esküdtszék első sorban nemzeti ügy, és azt még áldozatok árán is előbb-utóbb be kell hozni. Ha valahol bizonyos, hogy az esküdtszék, mint nemzetorganum, létesíthető, akkor létesíteni kell azt, ha mindjárt hiányosabban itél is, mint a hivatalnok bíró. Fontos az, hogy az államhatalom jól gya-

koroltassék, de még fontosabb, hogy azt minden irányban és mindenütt a nemzet gyakorolja. Első, hogy minden jogos várákozásnak megfelelő módon éljen. E kettős célnak, és pedig a jelelt sorrendben való elérése végett egyesül egy nagy élő rendszerre az államban minden politikai jog: a korona jogai, a parlamenti, — az önkormányzati jogok s az egyes polgárok politikai jogai. Ezzel befejezem a jelen vázlatot, melyben a nemzetállamot csak egyes igen kiváló nyilvánulásaiban és vonatkozásaiban mutattam be. Az irat rövidsége talán szemlélhetővé teszi az elevet azokra nézve is, a kik egy nagyobb műben a fáktól nem látnák az erdőt, a mi olykor nagy tudósokkal is megtörténik.

Pozsony.

**Dr. Kuncz Ignác.**

jogtanár.